

KATSEILTA KATVEESEEN JÄÄNYTTÄ KULTTUURIPERINTÖÄ

Kaksi ”raamatullista” kunnansinettiä Keski-Suomesta

Paikallishallintouudistuksessa 1865 kirkollinen ja maallinen hallinto erotettiin ja seurakunnan alueesta tuli myös kunta. Sen päättävä elin oli kuntakokous ja päätökset pani toimeen kunnallislautakunta, joka tarvitsi asiakirjojensa vahvistamiseksi sinettileimasimen. Artikkelini käsittelee kahta keskisuomalaista kunnansinettiä, joiden sisältö on ”raamatullinen”. Ne ovat maksusitoumuksissa, jotka oli tehty Jyväskylässä 1890 annettavan sairaanhoidon.

Kaikkialla läsnä oleva ja valikoituva kulttuuriperintö

Olin vuosina 2003–2004 opetusministeriön nimeämänä asiantuntijana Euroopan neuvostossa luomassa tulevaa Euroopan neuvoston puiteyleissopimusta kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä. Sopimus hyväksyttiin Portugalin Farossa 2005, se astui voimaan 2011 ja Suomi hyväksyi sen 2019.

Kulttuuriperintöä on läsnä kaikkialla, missä on ihmisiä. Sen tiukka tavoittaminen on vaikeaa, sillä vaikka katsomme samaa asiaa, näemme jokainen sen omista kokemuksistamme tulkiten eri tavoin. Käytän tästä esimerkkinä museologian peruskurssin luennoillani Petäjäveden vanhan kirkon saarnatuolia. Valtionarkeologi Nils Cleve (1905–1988) totesi 1932 saksalaisen Hans Naumannin (1886–1951) ”Theorie vom gesunkenen Kulturgut” -ajattelusta lähtien, että se on ”en klåpares försök” eli ”mämmikouran tekele”.¹ Kun professori Lars Pettersson (1918–1993) tarkasteli 1986 samaa saarnatuolia, hän näki, aivan toisin, sen olevan ”riemukkaan naivi laite”.²

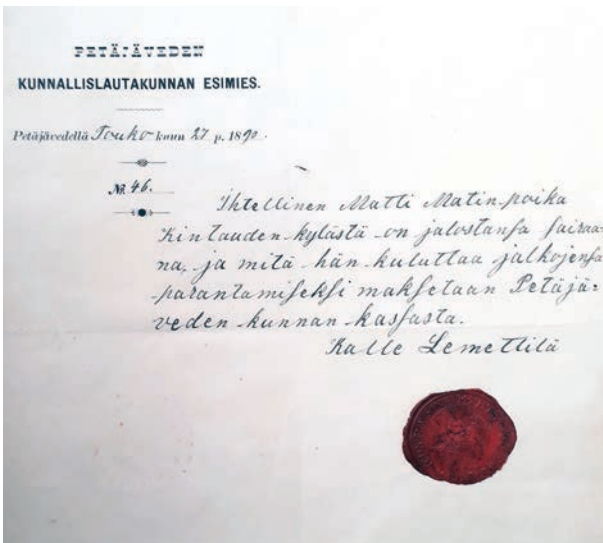
Samanlaista valikoivaa näkemistä on kaikkialla. Kysyin keväällä 2019 usealta tutkijakollegaltani, muistavatko he nähneensä tutkimissaan 1800-luvun lopun kunnallisissa asiakirjoissa sinettejä? Eivät muistaneet. Kysyin samaa Kansallisarkiston Jyväskylän toimipisteessä. Ei muistettu. Niitä lienee, mutta 1800-luvun historiaa tutkivat näkevät ilmeisesti asiakirjat lähteinä ja arkistoväki asiakirjat signumeineen osana työprosessiaan eivätkä kummat-

kaan näe sinettejä. Toista ääripäätä ovat sinettien kerääjät, jotka eivät nähneet asiakirjoja, vaan leikkasivat sinetit irti ja liittivät ne sinettikokoelmaansa. Kahdella nuorella naisella oli toisenlainen katse, kun he näkivät Jyväskylässä 1964 sekä asiakirjojen että sinettien estetiikan.

Löytö ja tuliainen

Pyhtäläinen Ritva Kiiski opiskeli 1964 Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa. Tullessaan eräänä iltana jalan elokuvista ystävättärensä, myyjätär Linnea Kolarin kanssa, he havaitsivat Kirkkopuistoa vastapäätä Gummeruksenkadulla Jyväskylän apteekin³ purkutyömaalla maassa asiapapereita. He ottivat niitä käärön mukaansa kämpille. Siellä he huomasivat tarkemmin katsoessaan, miten hienoja ne olivat. Osa päätyi aikanaan kehystettynä Ritvan isän kodin seinälle. Löydöstä kului vielä 54 vuotta ennen kuin osa asiakirjoista sinetteineen päätyi tutkimuksen aineistoksi. Perheemme sai niitä nimittäin tuliaisina, kun Ritva Kiiski vieraili puolisonsa Leo Skogströmin kanssa Lahden kodissamme syyskuussa 2018.

Saamamme asiapaperit ovat kuusi Petäjäveden ja kahdeksan Korpilahden kuntien kunnallislautakuntien esimiesten Kalle Lemetilän ja Jahvet Iivarin 1890 allekirjoittamaa maksusitoumusta sairaanhoidosta sekä lääkärille että apteekille, ”rohtolalle” (kuva 1). Kuvassa 1 olevan maksusitoumuksen käsin kirjoitettu teksti kuuluu: ”Ihtellinen Matti Matinpoika Kintauden kylästä on jalostansa sairaana ja mitä hän kuluttaa jalkojensa parantamiseksi maksetaan Petäjäveden kunnan kassasta.

Kuva 1. Petäjäveden kunnan maksusitoumus erään itsellisen hoidosta Jyväskylässä 1890. Kuvannut Janne Vilkuna 2019.

taan Petäjäveden kunnan kassasta.” Osassa sitoumuksia mainitaan lääkkeen määräävä ”Herra Tohtor H. E. Nilson”. Korpilahdelta vastaava esimerkkiteksti kuuluu: ”Ihtelisellen Juho Ahosellen tämän pitäjän kirkonkylästä saapi Jyväskylän rohtolasta antaa rohtoja Korpilahden kunnan maksulla - -”. Sitoumukset on kunnallisina asiakirjoina vahvistettu kuntien lakkasineiteillä. Sitten niihin on Jyväskylässä luettu ja kirjattu määrätty ja annetut lääkkeet hintoineen.

Kirkollisesta maalliseen hallintoon

Kuntia edeltäneissä pitäjissä yhteiset paikalliset asiat päätettiin seurakunnan alueen käsittävissä pitäjän- ja kirkonkokouksissa. Paikallishallintouudistuksessa 1865 kirkollinen ja maallinen erotettiin ja viimeksi mainitut asiat tulivat kuntakokousten päätettäväksi.⁴

Sinettileimasimella sinettilakkaan painettu sinetti on vanha vallan symboli ja väline. Seurakuntien sineteissä oli usein seurakunnan kirkon kuva ja sen lisäksi raamatunjae, jota ei kirjoitettu kokonaisuudessaan, vaan se ilmaistiin Raamatun kirjan lyhenteenä sekä sen luvun ja jakeen numerona. Esimerkiksi Jämsän seurakunnan vanhassa sinetissä⁵ on ristikirkon kuva ja kehällä teksti JÄMSÄ MODER KYRKO SIGILL. ja kirkon alla raamatunjae UPPENB.B 7.15 (Ilm. 7:15), joka kuuluu vuoden 1776 raamatunkäännöksen mukaan: ”Sentähden ovat he Jumalan istuimen edessä ja palvelevat häntä päivällä ja yöllä hänen templissänsä. Ja se, joka istuimella istuu, asuu heidän päällensä.” Leivonmäen kappeliseurakunnan vanhassa sinetissä vuodelta 1852 on kehäteksi LEIVONMÄKI KAP[EL]FÖRS[AMLINGS] KYRKO SIG[ILL], kappelin vanhimman kirkon kuva ja sen alla raamatunjae MAT 22 20 (Matt. 22:20).⁶ Se kuuluu vuoden 1776 raamatunkäännöksen mukaan: ”Ja hän sanoi heille: kenenkä on tämä kuva ja päällekirjoitus?” Vastaavasti Rautalammin seurakunnan vanhassa sinetissä on kehäteksi RAUTALAMBI KYRKO SIGILL, ilmeisesti 1750-luvulla rakennetun ristikirkon kuva ja sen alla raamatunjae MATTH. 12.6 (Matt. 12:6): ”Mutta minä sanon teille: tässä on se, joka on suurempi kuin temp[pe]li.”⁷

Kunnansinetit

Kirkollisen ja maallisen hallinnon jakautuessa kunnatkin hankkivat sinetin. Koska vanhan kirkokeskeisen hallinnon käytännöt olivat tuttuja ja koska se pysyi edelleen maallisen hallinnon rinnalla, uusien kunnallisten sinettien muotokieli säilyi kristillisenä. On yllättävää, ettei Suomen Senaatti säätänyt

Kuva 2. Korpilahden kunnallislautakunnan sinetti maksusitoumuksessa 1890. Leimasimen halkaisija on noin 34 mm. Kuvannut Janne Vilkuna 2020.

mitään pitäjien sineteistä eikä käsitelty lainkaan pitäjien sinettiasioita 1813–1917. On mahdollista, että tuomiokapitulit ovat ottaneet kantaa pitäjien sinetiehdotuksiin, mutta Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinnon mietinnössä *Kirkolliset vaakunat, sinetit ja leimat* (2008) ei mainita sinettiasioita käsiteltyä 1800-luvulla. Suomen ensimmäinen viranomaisia koskeva päätös (156/1919) virastojen sineteistä annettiin vasta itsenäisyyden jälkeen joulukuussa 1919.⁸

Teppo Vihola kirjoittaa Leivonmäen kunnan ensimmäisestä sinetistä seuraavasti⁹:

Kunnalliselämän varhaisvuosina Leivonmäen kunnalle päätettiin hankkia sinetti. Tilausta tehtäessä taidettiin sinetintekijälle antaa vapaat kädet, koska sinetin kuvioiksi tulivat aurinko, kömpelö ihmishahmo ja puolikuu. Sinetin teksti kuului: Leivonmäen [huom. oikeinkirjoitus] kunnamerkki. Taisivat leivonmäkeläiset vieroksua sinettiään, sillä leimasin on hävinnyt ja sinettikin on säilynyt kunnanarkistossa vain yhdessä asiakirjassa.

Ilomantsin kunta otti käyttöön kunnallislautakunnan leimasimen siirtyessään uuteen kunnallishallintoon 1875. Leimassa on psalmin lyhenne Ps. 119:5 eli

Kuva 3. Petäjäveden kunnan sinetti maksusitoumuksessa 1890. Leimasimen halkaisija on noin 29 mm. Kuvannut Janne Vilkkuna 2019.

”Oi, jospa minun vaellukseni olisi vakaa, niin että noudattaisin sinun käskyjäsi.”¹⁰

Korpilahden ja Petäjäveden kunnan sinetit

Korpilahdesta tuli Jämsän kappeli 1691, kirkkoherrakunta 1861 ja kunta 1867. Korpilahden kunnan maksusitoumuksessa 1890 olevan sinetin (kuva 2) keskellä olevien tekstirivien yllä on avoin tasasivuinen kolmio, jonka keskellä on piste, eli kyseessä on Jumalan kolminaisuutta esittävä Kaikkinäkevä silmä.

Kuivasmäestä tuli Jämsän rukoushuonekunta 1728, kappeli 1779, kirkkoherrakunta 1867 ja kunta 1868, jolloin käyttöön tuli Petäjävesi-nimi. Petäjäveden kunnan maksusitoumuksessa 1890 olevan sinetin (kuva 3) tekstissä on j-kirjain väärinpäin. Lyhenne ”HA” liene lainaa vuoden 1865 asetuksesta kunnallishallinnosta maalla (= kunnallisHALLinnosta). Se ei tarkoita kunnanhallitusta, koska asetusta ei sellaista mainitse, vaan ylin toimeenpaneva elin oli kunnallislautakunta. Sinetin keskellä on vuori, jolla seisoo ihminen (Mooses) sauva vasemmassa kädessä ja oikeassa kaksi (lain)taulua (2. Moos 31:18 ja 32:15). Kuvan alla on raamatunjae Joh.1:17, joka kuuluu vuoden 1776 Raamatun mukaan ”Sillä laki on Moseksen kautta annettu: armo ja totuus on Je-

suksen Kristuksen kautta tullut.” Vuoden 1859 Ingmanin Raamatussa sama raamatunjae on sekä esilehdellä että tekstissä: ”Laki on Moseksen kautta annettu; armo ja totuus on Jesuksen Kristuksen kautta tullut.” Jae ei ole syyttä esilehdellä, sillä kyseessä on tiivistetysti luterilaisen vanhurskauttamisopin ydin, jossa Luther teologiassaan painotti, miten Jumalan armo ja usko ristiinnaulittuun Kristukseen vapauttaa syntisen ihmisen lain alta.¹¹

Taivaalla lintaulujen alla on ”sik-sak”-viiva, joka kuvanee salamaa. Kuvio on outo, sillä lintaulujen saantiin liittyvissä Raamatunjakeissa ei mainita salamaa. Sellaisia esiintyy kuitenkin ennen Exodusta, kun Egyptiä piinataan vitsauksilla. Vuoden 1776 raamatunkäännöksen mukaan seitsemäs vitsaus kuuluu (2 Moos 9:23): ”Niin ojensi Moses sauvansa taivaasen päin, että Herra antais jylistä ja rakeita sataa, ja että pitkäisen [salaman] tuli leimahtelis maan päälle; ja Herra antoi sataa rakeita Egyptin maan päälle”. Rakeet tuhosivat kaiken sadon ja surmasivat kaikki ulkona olijat.

Mooseksesta on runsaasti kuvia niin uskonnollisessa taiteessa kuin kirjallisuudessa, mutta en ole löytänyt suoraa vastinetta Petäjaveden sinetin kuvalle, jossa taivaalla on salama ja Mooseksella on vuorella seistessään oikeassa kädessään lintaulut ja vasemmassa sauva.¹²

Sittemmin molemmat kunnansinetit unohtuivat eikä niiden kuvallinen sisältö siirtynyt 1958 ja 1963 toteutettuihin kunnanvaakunoihin.

Avoimia kysymyksiä

Tätä kirjoittaessani en tiedä ovatko Korpilahden ja Petäjaveden sinettileimasimet säilyneet tai kuinka kauan ne olivat käytössä. Tiedossa ei ole sekään kuka tai ketkä tilasivat ne ja ohjeistivat niiden kaivertajia sekä keitä kaivertajat olivat. Tekijät voi periaatteessa löytää vain kuntien mahdollisesti säilyneissä tositteista tai muista asiakirjoista. Kun Petäjaveden sinetin horjuvaa kirjoitusta ja Mooseksen suorastaan humoristista hahmoa vertaa 1858 perustetun Jyväskylän lyseon säilyneen sinettileimasimen taitavasti kaiverrettuihin, Bertel Thorvaldsenin (1770–1844) Päivä-reliefistä ”kopioituihin” Eokseen ja Fosforukseen tai Auroraan ja Luciferiin, on ero aivan ilmiselvää.¹³ Vaan senkään leimasimen kaivertajaa ei tunneta.

Notkahtanut esinetutkimus

Useat tieteet perustuvat kerättyihin kokoelmiin. Humanistisista tieteistä näin on erityisesti laita esineitä tutkivien arkeologian, kansatieteen ja taidehisto-

rian. Sama koskee sitä sektoria biologiasta, joka kerää ja tutkii luonnontieteellisiä näytteitä. Kansatiede kuitenkin erkaantui 1970- ja 1980-luvulla esi-
neistä samaan aikaan kun tutkimuksen painopiste siirtyi ”maalta kaupunkiin”.
2000-luvulla esinetutkimus alkoi jälleen orastaa, mutta kohteena oli pääasias-
sa kuluttaja. Näihin aikoihin aineellisen kulttuuriperinnön tuntemus muse-
oissa alkoi rapistua asiantuntijoiden jäädessä eläkkeelle.

Ruotsissa museoiden nykyajan tallennusprojekti Samdok oli esikuvana
Suomeen 2008 perustetulle museoiden TAKO eli Tallennus- ja kokoelma-
yhteistyöryhmälle. Esinetutkimuksen tason nostamiseksi perustettiin 2010
myös monitieteinen Artefacta-verkosto, mutta se lakkautettiin taloussyistä
2020.

Tämä artikkeli pyrkii osoittamaan, että arkistoissamme on tutkijoiden kat-
seelta tähän saakka lähes täysin näkemättä jääneitä 1865 kunnallisasetuksen
jälkeen syntyneitä kunnansinettejä, jotka jostain syystä aikanaan unohtuivat.
Ne olisi syytä kartoittaa ja tutkia kokonaisuudessaan.

SAMMANDRAG

Kulturarv i en död vinkel – Två ”bibliska” kommunsigill från Mellersta Finland

*Kommunalförordningen som utfärdades år 1865 åtskilde kyrkan och staten, då kommu-
nerna fick en egen förvaltningsorganisation. Kommittén som utfärdade förordningar på
de kommunala mötena behövde en sigillstamp för att bestyrka dokumenten. Denna ar-
tikel behandlar två kommunalsigill från Mellersta Finland, båda med ett ”bibliskt” visuellt
tema, som härstammar från deras ursprung i den kyrkliga sockenadministrationen. De två
sigillen hittas i finansiella obligationer utfärdade år 1890 för sjukvården i Jyväskylä. Un-
der årtiondenas lopp har dessa sigill fallit i glömska och deras teman har inte levt vidare i
landsbygdskommunernas kommunvapen, som skapades efter krigen. Kommunsigill har
även för forskarna hamnat i en död vinkel. Skribenten föreslår att dessa borde kartläggas
och undersökas som en helhet.*

ABSTRACT

Cultural Heritage in a Blind Spot – Two ”Biblical” Municipal Stamp Seals from Central Finland

*The Rural Government Act of 1865 established the separation of church and state, thus
creating an administrative structure with parishes and municipalities in parallel. The de-*

crees of the municipal meeting were implemented by the municipal committee, which required a seal matrix for the authentication of its documents. This article concerns two municipal seals from Central Finland with a "Biblical" visual theme inherited from their roots in parochial administration. The two seals are found on financial obligations issued in 1890 for the purposes of health care provided in Jyväskylä. Over the course of time these seals were forgotten, and their themes did not carry over to the rural municipalities' coats of arms, commissioned after the Second World War. Municipal seals have remained a blind spot for researchers as well. The writer proposes they be mapped and researched in their entirety.

Viitteet

- 1 Cleve 1932: 175.
- 2 Pettersson 1986: 90.
- 3 Katso Salmela 2000.
- 4 Kunnanvaltuustot toteutuivat Petäjäviedellä ja Korpilahdella vasta 1918, ks. Manninen 1994: 355 ja Lahti 1994: 451–452.
- 5 Kansallisarkisto, Heraldica II, Sinetit, I:59 Porvoon hiippakunta, seurakuntia ja kouluja (Jämsä).
- 6 Helin 1981: 388.
- 7 Pöykkö 1985: 530.
- 8 John Strömberg 17.10.2019.
- 9 Vihola 1981: 413.
- 10 Soikkanen 1966: 353.
- 11 Vertaa: Pirinen 2010: 91.
- 12 Vastinetta ei esimerkiksi löytynyt Graphikportalista <https://www.graphikportal.org/>. Luettu 11.1.2020.
- 13 Vilkuna 1995.

Lähteet

Arkistot

Kansallisarkisto

Heraldica II

Sinetit, I:59 Porvoon hiippakunta

seurakuntia ja kouluja (Jämsä)

Tiedonannot

Kansallisarkiston Heraldisen lautakunnan sihteeri, dosentti John Strömberg. Sähköpostiviesti 17.10.2019. Janne Vilkunan hallussa.

Verkkolähteet

<https://www.graphikportal.org/>. Luettu 11.1.2020.

Kirjallisuus

Cleve, Nils. *Predikstolar och predikstolkonst i Finland intill år 1700*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CCXXIX. Historiska och litteraturhistoriska studier 8 (1932).

Helin, Tellervo. Tellervo. Leivonmäen kolme kirkkoa. *Leivonmäen kirja* (toim. Janne Vilkuna). Saarijärvi 1981.

Lahti, Markku. *Vanhan Korpilahden historia*. Jyväskylä 1994.

Manninen, Ari. *Petäjaveden historia*. Jyväskylä 1994.

Pettersson, Lars. Petäjaveden vanha kirkko. *Keski-Suomi* 18 (1986; toim. Janne Vilkuna).

Pirinen, Hanna. Kaksi suomalaista luterilaista esinehistoriaa 1500-luvulta. *Suomen Museo* 117 (2010).

Pöykkö, Kalevi. Rautalammin kirkko. *Rautalammin kirja* (toim. Jukka Kukkonen). Hämeenlinna 1985.

Salmela, Ulla. Jyväskylän vanha apteekki Gummeruksenkatu 7. *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1837–2000* (toim. Tarja Kydén ja Ulla Salmela). Jyväskylä 2000.

Soikkanen, Hannu. *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta – Maalaiskuntien itsehallinnon historia*. Helsinki 1966.

Vihola, Teppo. Kunnallista ja poliittista toimintaa Leivonmäellä kuntakokouskautena 1870–1918. *Leivonmäen kirja* (toim. Janne Vilkuna). Saarijärvi 1981.

Vilkuna, Janne. Jyväskylän lyseon sinetti ja lippu. *Lyseon poikia* (toim. Veikko Ahola). Jyväskylän lyseon julkaisuja III. Jyväskylä 1995.